

Бобер Н. М.,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ТЕГОВІ МОДУСИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО БЛЕНДІНГУ ФРАЗОВО-ДІЄСЛІВНИХ ЕМОЦІЙНИХ ПОЗНАЧЕНЬ У БНК

Анотація. У статті схарактеризовано принципи теорії пізнання, відповідно до яких інтегруються різні елементи ментального простору підсвідомості людини та здійснюється їх концептуальне комбінування. Для аналізу відібрано реєстр фразово-дієслівних одиниць-емотивів як класу слів, що відображають процес формування емоційного стану особистості. Зроблено припущення, що одиниці, які позначають емоційні стани людини, модифікуються та навіть видозмінюються, набуваючи нових ознак та властивостей.

З'ясовано, що фразові дієслова є характерними як для загального, так і для спеціального вжитку. Фразово-дієслівні емотиви ЛСГ «Відраза», «Гнів» та «Страх» маркують здебільшого негативні стани людини. Встановлено, що навіть до інших позитивно маркованих ЛСГ дієслівних емотивів вживаються антонімічно близькі за значенням фразово-дієслівні одиниці.

Виявлено, що кожна з ЛСГ фразово-дієслівних емотивів утворює перехресні зв'язки за рахунок посткомпонента, який є мотиватором оказіональних проявів емоцій.

Найбільш поширеними серед посткомпонентів, які притаманні фразово-дієслівним емотивам із негативно-оцінною семантикою, виявилися *at*, *up* та *out*. Розроблено класифікацію таких одиниць із фіксацією семантичних трансформацій для кожного посткомпонента, зокрема, коли: 1) посткомпонент “out”, що має основну семантику «із чогось» у фразово-дієслівних емотивах набуває значення «лякати, наводити страх»; 2) посткомпонент “up” має абстрактне вираження «рух вгору», але у фразово-дієслівному відтворенні трансформується у значення емоційного стану гніву; 3) посткомпонент “at” вказує “на прив'язку до певного пункту», але у складі фразових емотивів має значення «відчуття відрази» та ментально відтворює цей емоційний стан.

Зроблено висновок щодо закономірностей трансформації значення фразово-дієслівних посткомпонентів, які відображають певний когнітивний алгоритм блендінгової залежності. Теорія концептуального змішування та семантичних трансформацій є характерною для граматичних конструкцій англійської мови, до яких належать фразові дієслова-емотиви.

Результати попередніх спостережень верифіковано за допомогою різних корпусних інструментів БНК та елементів кодування й наочно представлено ці когнітивно-семантичні зв'язки у вигляді тегових модусів.

Ключові слова: фразово-дієслівні емотиви, концептуальний блендінг, тег, емотив, БНК, семантичні трансформації.

Постановка проблеми. Сучасні напрями розвитку когнітивної лінгвістики привертають увагу науковців [2; 8; 10; 15], сфера інтересів яких фіксує емоційний стан не тільки як

психологічну категорію, а у фразеологічній єдності та теговій репрезентативності, яка дає змогу декодувати значення цілого вислову, утвореного шляхом концептуального змішування його компонентів.

Когнітивна лінгвістика є продовженням лінгвістичної семантики, адже вона працює з концептуальними моделями змішування, які в класичній семантиці розглядалися як семантичні трансформації [14; 16].

Ці процеси характерні і для таких утворень англійської мови, як фразові дієслова на позначення емоційних станів людини. Фразові дієслова, змінюючи своє основне значення, можуть переходити до складу інших ЛСГ, з одного стилістичного реєстру в інший [11, с. 50–51], але при цьому зберігаючи зв'язок зі своїми колишніми значеннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із векторів, який приваблює інтерес науковців в останні десятиліття [3; 5; 6; 13], вважають вербальну реалізацію емоційних проявів із залученням корпусних технологій, зокрема корпусних менеджерів БНК. Діапазон концептуальної номінації емоції віддзеркалюється в перетині її семантичних позначень у БНК шляхом кодування елементів мовної кореляції, де маркування мовних позначень відбувається шляхом html-розмітки.

Засобом практичного розрізнення семантики фразового дієслова слугує його лексичне та лексико-граматичне поєднання. Лексична багатозначність фразового дієслова представлена в словниках, але важливо бачити та розрізняти полісемію в контексті як результат логічного блендінгу. Це доцільно робити не на термінологічному рівні, а шляхом влучного проникнення в сутність таких комбінацій.

Науковим підґрунтям статті слугує теорія блендінгу [14], яка надала нові можливості дослідження не тільки теорії метафори, теорії аналогії, концептуальної комбінації, граматикизації, а й актуалізувала механізми інтеграції фразово-дієслівних позначень емоційних станів людини. Когнітивний підхід дав змогу виявити, що емоційні стани, передусім негативні, є досить тривалими за переживанням відчуття людини [1, с. 178–179], а тому логічним їх продовженням слугує позитивний імпульс.

Метою статті є розкриття механізмів концептуального змішування емоційних проявів як один зі способів дієслівного фразотворення, що уможливує контамінаційне утворення його ЛСВ за допомогою конструювання когнітивно-тегової матриці «Відраза» – «Гнів» – «Страх».

Виклад основного матеріалу. В англійській мові з'являються нові фразово-дієслівні емотиви як свідомі утворення, так і випадкові. У зв'язку з цим виникають труднощі семантичного характеру, пов'язані з нерозумінням або оказіональним спосо-

бом їх уживання, що потребує розроблення алгоритму їх фіксації, зокрема в БНК. Таким алгоритмом є тегово-лінгвістична розмітка, що належить до однієї з найскладніших, але й найважливіших у представленні інтеграційних зв'язків фразово-дієслівних емоційних позначень, особливо негативно-маркованих.

Не носію мови дуже часто практично неможливо визначити семантику фразового дієслова тільки за формою, оскільки в уявленні мовця спрацьовує асоціація тлумачення на основі первинного значення його лексичних компонентів. Тегово-когнітивні корпусні матриці допоможуть наочно відобразити алгоритм трансформації значень фразово-дієслівних емотивів.

Фразове дієслово існує в різних лексико-семантичних варіантах. Різним ЛСВ одного дієслова відповідають різні значення, що утворені шляхом поєднання не тільки однакових слів або їх постпозитивів, а й на основі логічної інтерпретації всього речення або абзацу. Варто зазначити, що саме дієслово в такому поєднанні стає менш помітним та відчутним, а емоційне навантаження постпозитиву модифікує новий зміст, як правило, не типовий для вихідного дієслова. Це дає змогу зробити припущення, що фразове дієслово емоційного прояву варіативне не тільки за формою, а і в аспекті семантичного прояву.

Блендінг є одним із найбільш продуктивних процесів, але водночас незвичним способом утворення нових слів.

Електронним контейнером, який використовує блендінг та наочно демонструє тісні перехресні зв'язки через тегові образи, виступає БНК, де поява контамінованих одиниць із новими, нетиповими для базових фразово-дієслівних емотивів, значеннями, є так званим «продуктивним шаблоном» для утворення нових одиниць [4, с. 8–9].

На рис. 1 представлена тегово-кодова матриця фразово-дієслівних емотивів на позначення негативних станів «Відраза» – «Гнів» – «Страх».

У науковій літературі з дослідження емоцій засвідчено, що негативні емоційні позначення, як і самі емоції, зустрічаються частіше ніж позитивні. Вони є довшими за тривалістю, але для їх послаблення завжди потрібні позитивні імпульси або стимули, які спонукають людину до змін після пережитого стресу, шоку або ненависті.

Однак емоції протягом життя змінюються, навіть ті самі ситуації можуть згодом викликати зовсім інші емоції [9].

Побудова когнітивно-тегової матриці (Рис. 1) дала змогу візуально представити тісні перехресні зв'язки між фразово-дієслівними позначеннями, наприклад, емоційного стану «Відраза», що, як правило, виникає разом зі станом «Гніву» та «Страху» через бажання людини позбутися чогось або

Рис. 1. Когнітивно-тегова матриця фразово-дієслівних емотивів на позначення станів «Відраза» – «Гнів» – «Страх»

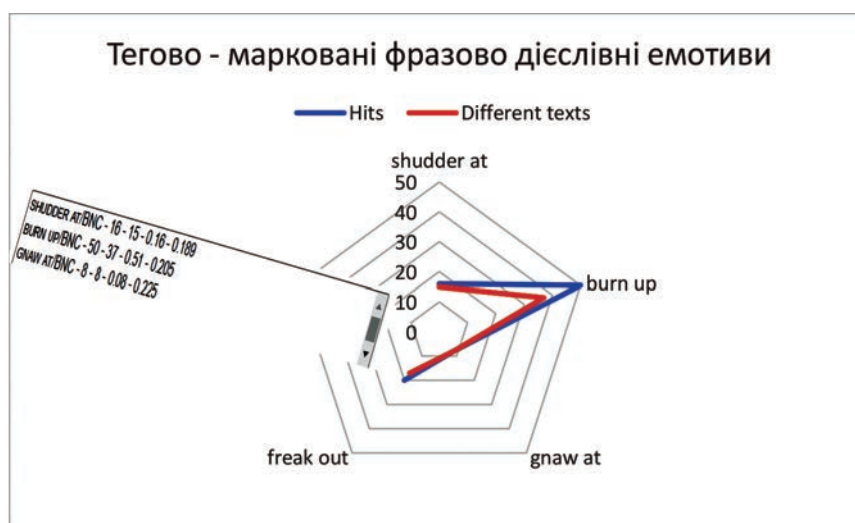

Рис. 2. Тегово-марковані фразово-дієслівні емотиви

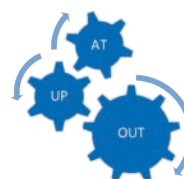
когось, або ж дистанціюватися від небезпеки чогось неприйняттого тощо [1].

Серед базових емоцій американського дослідника К. Ізарда [7] емоція «Страх» є найсильнішою з переліку негативних емоцій.

У процесі подальшого аналізу побудованих субматриць трьох емоційних станів постала необхідність надати відповідь, чому психологи припускають, що такі емоційні стани, як «Відраза», «Гнів» та «Страх», не просто виникають разом, а ще й є когнітивно тотожними [7].

Пропишемо ланцюжок фразово-дієслівних утворень, якими марковані стани «ВІДРАЗА» – «ГНІВ» – «СТРАХ», разом із постпозитивними компонентами (Рис. 2).

З огляду на численні роботи у площині фразових дієслів, класифікація таких одиниць є досить різнобарвною та варіюється не лише своєю комбінаторикою, а й семантикою, яку вона набуває завдяки постпозитиву:

Нині вже не викликає сумнівів, що саме другий компонент не лише підсилює значення дієслова, а й навіть змінює його відтінок або навіть значення самого дієслова. Оскільки концептуальні межі фразових дієслів є доволі широкими, таке поєднання зумовлює утворення нового дієслова [1].

Взявши до уваги, що постпозитив модифікує та масштабує як функцію послаблення, так і функцію посилення емоційного стану, припускаємо, що одне й те саме дієслово в поєднанні з різними постпозитивними елементами буде мати різні значення [1].

До прикладу, серед активно вживаних дієслів англійської мови належать: *cross*, *fall*, *find*, *act* та *look*. Усі перераховані дієслова є абсолютно незалежними і семантично насиченими одиницями та мають власні значення: «пересікати», «падати», «знаходити», «грати роль» та «дивитися». Додавши посткомпонент *out*, який передає зміст «із чогось» або «поза чимось» до цих дієслів, маємо такі фразові утворення: *cross out* – «перекреслити», *fall out* «відділяти», *find out* «винайти», *act out* – у значенні «зображати або відтворювати певний емоційний прояв» та *look out* «заклик до уваги як пересторога чогось страшного та небезпечного». Із цих прикладів видно, що новоутворення з посткомпонентом *out* здебільшого змінили своє семантичне навантаження, а два останні натякнули на емоційний прояв та попередження перед небезпекою, яка викликає такий емоційний прояв, як страх. До переліку подібних прикладів можна зарахувати фразове дієслово дії *black out*, яке тлумачиться як «знепритомніти», можемо припустити, від пережитого Страху.

Тим часом постпозитив *out* у складі фразового дієслова відтворює зміст «із чогось» та трансформує значення дієслова *pass out* «втратити свідомість після перенесеного стресу або пережитої негативної емоції».

Виявлено, що фразове дієслово *freak out* «лякати мене» входить до переліку позначень емоційного стану «Страх».

Усі три посткомпоненти *out* / *at* / *up* у наведених вище прикладах на позначення трьох емоційних станів значно підсилюють їхні вияви. У першому значенні вони актуалізують локативну семантику «вгору / зовні / із чогось» і навіть «біля чогось, в якійсь конкретній точці» [1].

Наступним фразово-дієслівним посткомпонентом, який вживається в цих конструктах і є основним мотиватором для позначення трьох емоційних станів, є *up*. Його просторове абстрактне значення – це «рух угору», наприклад, *grow up*.

В англійській мові є два дієслова *break* та *burn*, які за своїм семантичним навантаженням мають руйнівний компонент значення, тобто «щось ламати» та «горіти», і позначають результат знищення.

Вступаючи в комбінаторні й концептуальні зв'язки із дієсловом *burn*, яке у своїй семантиці має сему «червоний» як складник основного значення «горіти» («вигорати»), цей постпозитив актуалізує її через метафоричне профілювання, результатом якого є ЛСВ «гніватися», у складі фразово-дієслівного комплексу *burn up*, що вживається на позначення емоційного стану «Гнів».

Відповідним чином представимо фразове дієслово *break up*, яке в перелік своїх тлумачень включає значення «спалахувати» та виступає в контексті емоційного прояву «Гнів». Саме емоційний прояв «Гнів» викликає синдром спалаху після періоду пережитого страху.

До речі такі ж комбінаторні властивості характерні й для моделей усіх фразово-дієслівних комплексів (наприклад, *fire up*,

flare up) з іншими посткомпонентами на позначення суміжних із цим станом емоцій, наприклад, емоційного стану «Відраза» (*shudder at*) [1].

Посткомпонент *at* отожднюється з «певним пунктом», до якого прив'язана дія. Крім того, *at* є найрідше вживаним посткомпонентом та найменше впливає на повну зміну базового дієслова, наприклад: *laugh at*, *point at*.

Знову ж таки просторове значення посткомпонента *at* вказує на «певний пункт», до якого прив'язана дія. Але, визначаючи рамки цього простору (тобто місця розташування пункту), людина метафорично переносить свої асоціації на емоції, пов'язані із цією локацією, і в такий спосіб у дієслівно-фразового комплексу *shudder at* утворюється новий ЛСВ «відчувати відразу» на базі механізму концептуальної інтеграції ментальних просторів (основного значення дієслова *shudder* «тремтіти», «здрігатися від чогось» та метафоричного значення посткомпонента *at*) [1].

Оскільки фразові дієслова є мінливими та схильними до метаморфоз, а їх кількість зростає, додамо до переліку таких утворень фразове відтворення *nag at* у значенні «чіплятися», яке є дією, що передусе негативній емоційній реакції на таку поведінку та провокує емоційний стан «Гніву» та «Відрази» одночасно.

Висновки. Як підсумок, зазначимо, що закономірності трансформації значення фразово-дієслівних посткомпонентів, які відображають певний когнітивний алгоритм блендінгової залежності, найбільш яскраво демонструють тегові матриці, побудовані на базі БНК. Теорія концептуального змішування та семантичних трансформацій є характерною для граматичних конструкцій англійської мови, до яких належать фразові дієслова-емотиви.

Перспективи подальших досліджень полягають у побудові інших тегових матриць фразово-дієслівних емотивів БНК.

Література:

1. Бобер Н.М. Мартичне профілювання семантики фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.21 «Структурна, прикладна та математична лінгвістика» / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2020. 228 с.
2. Богданова С.Ю. Когнитивные основания аналитизма (на примере английских фразовых глаголов). Когнитивные категории в синтаксисе : кол. монография / Отв. редактор Ковалева Л.М. Иркутск : ИГЛУ, 2009. 249 с.
3. Бондаренко Е.В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира : монография. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2014. 303 с.
4. Гавриш М.М. Экста- та інтралінгвальні чинники фразеологічної контамінації (на матеріалі німецької мови). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 115. С. 101–105.
5. Грудева Е.В. Корпусная лингвистика : учеб. пособи. Москва : ФЛИНТА, 2012. 165 с.
6. Жуковська В.В. Застосування корпусних технологій у навчанні та вивченні іноземної мови. *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. С. 39–50.
7. Изард К. Психология эмоц. Санкт-Петербург, 2006. 464 с.
8. Коцюк Л.М., Коцюк Ю.А. Класифікаційна парадигма корпусу текстів за особливостями його дизайну, структури та способами використання, а також способом фіксації та індексації текстових даних. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 9 (77). С. 106–110.

9. Міхова А.Г. Емоції і прояви емоцій: історичний екскурс (стресові та стресоподібні стани). *Наука і освіта*. 2010. № 3. С. 95–98.
10. Попова З. Когнитивная лингвистика / З. Попова, И. Стернин. Москва : Восток–Запад, 2007. 314 с.
11. Шокарьова Н. С. Лінгвістичні аспекти вивчення фразових дієслів. *Інженерні та освітні технології*. 2019. Т. 7. № 2. С. 50–58.
12. British National Corpus (BYU-BNC). URL: <https://corpus.byu.edu/bnc/> (дата звернення: 05.02.2021).
13. Corpus linguistics on the move. Exploring and understanding English through corpora / eds. M.J. López-Couso, B. Méndez-Naya, P. Núñez-Pertejo, I.M. Palacios-Martínez. Leiden, Boston : Brill Rodopi, 2016. 367 p.
14. Fauconnier G., Turner M. The way we think: conceptual blending and the mind's hidden complexities. Basic Books, 2003. 464 p.
15. Jackendoff R. Conceptual Semantics. *Meaning and Mental Representations* / eds. U. Eco, M. Santambrogio, PTVioli. Bloomington, 1988. P. 81–98.
16. Tognini-Bonelli E. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2001. 224 p.

Bober N. Tagged modi of conceptual blending of phrasal verb's emotional designations in the BNC

Summary. This article characterizes the principles of the theory of knowledge, according to which various elements in the mental space of the human subconscious are integrated and their conceptual combination is performed. For the analysis, we have selected a register of emotive phrasal verbs as the class of the words that reflect the process of forming of person's emotional state. It has been suggested that the units that designate person's emotional states are modified and even transformed acquiring new features and properties.

It has been found that phrasal verbs are specific for both general and special use. Phrasal verb emotives of “Disgust”,

“Anger” and “Fear” LSG mostly mark person's negative states. It has been established that phrasal verb units with antonymically close meaning are used even for other positively tagged LSG verbal emotives.

It has been found that each of the LSG phrasal verb emotives forms cross-links due to the post-component that is the motivator of occasional manifestations of emotions.

The most common post-components that are inherent in phrasal and verbal emotives with negative evaluating semantics were *at*, *up* and *out*. A classification of such units with fixation of semantic transformations for each post-component has been developed, in particular, when: 1) the post-component “out”, which has the basic semantics “from something”, acquires the meaning “to frighten, to pull rank” in phrasal and verbal emotives; 2) the post-component “up” has the abstract expression of “upward movement”, but it is transformed into the meaning of the emotional state of anger in phrasal and verbal representation; 3) the post-component “at” indicates “link to a certain point”, but it means “feeling of disgust” and mentally reproduces this emotional state in the composition of phrasal emotives.

The conclusion about the regularities of transforming the meaning of phrasal and verbal post-components that reflect a certain cognitive algorithm of blending dependence has been drawn. The theory of conceptual mixing and semantic transformations is specific for English grammatical constructions that include phrasal and verbal emotives.

The results of previous observations have been verified using various BNC tools and coding elements, and these cognitive and semantic links have been clearly represented in the form of tagged modi.

Key words: phrasal and verbal emotives, conceptual blending, tag, emotive, BNC, semantic transformations.